

UDK 28-1(049.3)

Primljeno: 30. 03. 2026.

Stručni rad
Professional paper

Amila Kahrović Posavljak

KOJI ISLAM I KOJA SAVREMENOST?

(Samedin Kadić, *Islam i savremenost: muslimansko moderno mišljenje*, El-Kalem, Sarajevo, 2025)

Jedno od općih mjesta savremenih promišljanja o islamu je da ne postoji adekvatan pregled svega onoga što bi podrazumijevalo različite artikulacije islamske misli. Često se – površno i, publicistički – odnos islama i savremenosti konceptualizira unutar postojećih stereotipa ili se različiti odjeci savremene islamske i muslimanske misli posmatraju kao nekakav heterotrofan, neuređen i međusobno nepovezan zbir reakcionarnih koncepata ili oslobađajućih tendencija. Da tome nije tako svjedoči knjiga Samedina Kadića *Islam i savremenost: muslimansko moderno mišljenje*.

Tematika knjige je jasna iz naslova, no u njemu se ne iscrpljuje. Razmatrajući teme koje podrazumijevaju široke koncepte poput islamskog modernizma, Kadić postupa dvostruko dijaloški. S jedne strane njegova je knjiga živi dijalog između “islamskoga modernizma” – i svega što mu prethodi i sljedi – s onim što se poima kao tradicionalna islamska misao. Ta dijalogičnost je okrenuta aktuelnim mogućnostima interpretacije pa Kadić ne samo da drugačije čita različite koncepte nego posmatra teologiju i kao historičan i, čak, kulturološki fenomen. Time joj, suprotno očekivanome, ne sužava nego širi granice. Svedenim i preciznim stilom Kadić otvara ključna pitanja za razumijevanje historijskog kretanja i utemeljenja islamske misli u predmetnom periodu.

U knjizi se, kroz nekoliko tematskih jedinica, tretiraju najvažniji muslimanski mislioci – oni koji su (pre)usmjerili muslimansku misao, čak i oni kojima je teološka misao bila tek politički kamen međaš za osmišljavanje i restrukturiranje koncepata

zajednice. *Islam i savremenost* otuda pruža uvid u važne kontekstualne dinamike i historizira te kontekstualizira aspekte koji su se smatrali nedodirljivima, poput fikha. Autor to čini precizno odvajajući ono što je Objava od tradicije i ljudskih konstrukata koji sebi hoće priskrbiti oreol svetosti i nepogrešivosti tražeći potpunu poslušnost.

Kadić knjigu počinje razmatranjem temeljnih pojmova, prije svega propitujući višeznačnost pojma "islam". Nastavlja situirajući promišljanje o islamu u dva velika i važna koncepta – tekst i savremenost. U tom dijelu temeljito razlaže pojmove koji su odveć proizvoljnom upotrebom proizveli svojevrstu inflaciju smisla: kriza i reforma.

U uvodnim poglavljima autor, između ostalih "višeznačnosti", ispituje i islam kao "političku ideologiju" što je postalo posebno važno jer u određenim kontekstima islam jeste svođen isključivo na faktor ideološkog otpora kolonijalizmu (poziva se na Hamida Dabashija). Iz teksta je razvidno da se u takvom tipu artikuliranja moderni islam ne može razumjeti izvan kolonijalnog konteksta. Iako to direktno ne kaže, iz Kadićevog razmatranja moguće je postaviti pitanje nije li ovako reduciranje islama možda i najozbiljnija, doduše ironična, pobjeda kolonijalizma. Bitno bi bilo i u dabashijevskom smislu postavljeno pitanje da li kraj Zapada zapravo znači kraj islamske ideologije (postislamizam)?

U promišljanju političnosti islama, u knjizi se poseže za širokim dijapazonom autora od Dabashija preko Spenglera do Abduhwa, Talala Asada, Gifforda Gentza ili El-Zeina. Razmatra se i pitanje različitih pokreta, ali i pitanje esencijalizacije islama. U sklopu ovih, temeljitih, istraživanja moguće je pronaći odgovore na to kako su historijski kontekstualizirana neka od temeljnih poimanja islama poput islama kao kulture i antropologije ili, recimo, odnos između "idealnog" i "povijesnog" islama, što otvara prostor za više mogućih razumijevanja.

Među ključnim je, u tom smislu, El-Zeinov stav da ako islam ne može biti *predmet*, onda se poništava kao analitička kategorija. A cijela Kadićeva knjiga je zapravo veoma kredibilno premoštavanje tog jaza: islam nije puki predmet i ne može se svesti na predmet da bi "zaslužio" razmatranje i promišljanje koje bi otvorilo put da se posmatra kao "analitička kategorija". Općenito, u pitanjima kako islam treba biti definiran, Kadićeva studija funkcionira kao odlična osnova za izvođenje jer inspirira na misao da suštinski problem i pravi prijemor nije između različitih artikulacija niti između onoga šta je "pravo" ili "krivo", nego temeljnog pitanja – šta je *prvotno* i ko zapravo polaže pravo na interpretaciju.

Autor razmatra i ono što određuje islamskim modernizmom i to posebno reaktuelizaciju falasafe, arapsko prosvjetiteljstvo odnosno *nahdu* i oživljavanje dva

pojma koja su se često poimala konfrontiranim: idžtihada i taklida. Zanimljivo bi ovdje bilo zrcalno promisliti dva modernizma – zapadni modernizam i njegova otuđenja i islamski modernizam u njegovom suodnosu s temeljnim konceptima.

U knjizi *Islam i savremenost* implicitan je i sve vrijeme prisutan politički podtekst u nekim poglavljima poput *Islam i zapad: postkolonijalna perspektiva* i to bez svođenja ovog kompleksnog odnosa na banalnu dihotomiju. Važno je kazati da politički podtekst u Kadićevom djelu ne znači eksplicitno propitivanje ove ili one politike (čak i kada se dotakne nekih “konkretnih politika”) nego promišljanje i propitivanje *političnosti kao takve*, njenih dometa, ograničenja i funkcioniranja unutar muslimanskog mišljenja te u njenom suodnošenju s tim mišljenjem. Stoga ovo nije uobičajena kritika jedne pozicije iz one koja joj je oprečna nego prožimanje kritike i auto-kritike, značajno u cijeloj knjizi. Taj odnos je naglašen u poglavlju koje tretira “heurističke linije” i “epistemologiju pravovjerja”. Kadić, šireći obzor na tumačenje temelja, navodi autore poput Fazlur Rahmana odnosno njegovu kur’ansku aksiologiju te Tahe Abd-al-Rahmana i kritiku modernosti.

Islam i savremenost je važna knjiga. Kao kompendijum islamske misli daleka je pukom taksativnom nabranjanju, ali i pomodarskom kritizerstvu. Autor nudi vlastite stavove otvarajući prostor za razmišljanje i ne namećući konačne i rigidne zaključke. Sam naslov sugerira, a sadržaj potvrđuje otvorenost knjige – bez dogmatičnih određenja, ali i bez ostavljanja prostora za neutemeljena *učitavanja* raznih ideoloških i kulturnih koncepata u islam. Otvorenost nipošto ne znači da Kadić proizvoljno koristi temeljne pojmove. Naprotiv, jasno definira većinu pojmova – od onih koji se smatraju samorazumljivim poput povijesti i tradicije pa do pojma modernost, idući ka različitim postizmima. Njegove definicije su najčešće dijaloške pa tako, naprimjer, odvaja moderno i savremeno islamsko mišljenje navodeći da ne dijele iste teme. Svaka je savremenost, podsjeća Kadić, fluidna i temeljno je pitanje stabilne tačke s koje se nešto posmatra. Riječ je o dinamičnom promišljanju i nuđenju okvira za razvrstavanje šta je u islamu proisteklo iz Objave, šta je historčno, a šta tradicionalno. Stoga pomenute koncepte vezuje za važne pojmove islamske misli i teologije poput idžtihada koji, kako navodi, počiva na stapanju horizonata prošle i žive sadašnjosti. Unutar pomenute dinamike razmatra i islamska poimanja povijesti koja su od kolonijalizma neodvojiva od pitanja dekadence, pa navodi neke od osnovnih muslimanskih odgovora na temu opadanja: tradicionalizam, reformizam, modernizam, šiizam i tesavvuf, posebno razmatrajući hijeropovijest.

U promišljanju reforme veže se za pojam koji joj je neodvojiv – kriza. Reformu situira između dva pola – tradicionalizma i modernizma. Razmatrajući ključne

reformističke autore, Kadić utvrđuje temeljni unutarislamski epistemološki, pa i aksiološki, sukob koji je vrlo ideološki potentan: da li se u reformi potrebno vratiti izvorima / izvornim tumačenjima ili ih “prevazići” reinterpetiranjem u savremenom ključu. Pominje i srednji put (*wasat*), ali se vraća pomenutoj neuralgičnoj tački islamske potrebe za reformom. Još važnije, Kadić postavlja pitanje: a šta muslimani žele reformirati? U tome poseže za obuhvatnom analizom vraćajući se u islamsku povijest čak do Abu Hamida el-Gazalija (s kojeg, baš kao i s Ibn Tejimije, skida patinu stereotipnih poimanja), ali i prepoznaje jedan specifičan i donekle paradoksalan fenomen “krizu reforme”, situirajući problematiku u odnos promjenjivog (kontekstualnog) i nepromjenjivog (transpovijesnog).

Najvažnija pitanja u knjizi su pitanja tradicije, esencijalizacije, interpretacije – i to prije svega u smislu autoriteta: ko postavlja okvire razumijevanja i pravila interpretacije? Na tom tragu, razmatrajući historičnost islama, Kadić zapravo historičnost kao takvu rastače i u tom smislu tradiciju posmatra kao ono što ostaje po starom dok je povijest ono što se uvijek mijenja te je, zapravo, moderan pojam.

Kako definira modernitet, tako definira i antimodernistička kretanja u islamskoj misli pokazujući kako demonopoliziraju istinu pri čemu se upozorava na relativizaciju reglije. Kadić govori o perenijalnoj filozofiji i ezoterijskim kretanjima uopće. U zanimljivim pasusima ovu filozofiju dovodi u vezu s dekonstrukcijom zapadne metafizike i pojma apsoluta te navodi kako se u sklopu razdvajanja *zahira* i *batina* dešava razgraničavanje ezoterijskog od egzoterijskog islama što skonačava u dihotomiji između “dobrog” i “lošeg” islama koju naziva banalnom, paušalnom i vulgarnom. U tom smislu, Kadić ispisuje i odlično poglavlje o Arkounovoj dekonstrukciji muslimanskog uma budući se iz razmatranja u ovom dijelu knjige jasno vidi šta bi se moglo desiti kada se koncepti artikulirani u zapadnom kulturnom krugu naprosto prenesu na polje promišljanja islama. S Arkounom se dohvaća i problema tradicije i dogmatskog zatvaranja te periodizacije islamske intelektualne povijesti.

Poslije važnog poglavlja o Hasanu Hanefiju i fenomenologijskoj hermeneutici tradicije Kadić se dotiče, u nešto kraćem ali jezgrovitom poglavlju, onoga što se najčešće smatra islamskim feminizmom. No, i tu je precizan – on ne tretira ovaj povijesni pojam dajući nekakav opći pregled nego vrlo precizno definira ono što promišlja: rodna pitanja u egzegetskoj perspektivi.

Zaključna poglavlja u knjizi, iako nešto kraća, nisu autorska izlazna strategija. Naprotiv, Kadić u njima ide za najkompleksnijim pitanjima hvatajući se u koštac s hermeneutičkim konceptima odnosno pitanjem razumijevanja smisla Objave i tradicije.

Islam i savremenost, zbog svega navedenog, predstavlja ne samo fundamentalan doprinos sistematizaciji islamske misli nego i odličnu osnovu za njeno temeljito propitivanje.

Adresa autorice
Author's address

Amila Kahrović Posavljak
Karl Franzens University Graz, Austria
amilakahrovicposavljak@gmail.com

